

Мало је светлог а пуно нељудског у *Писму Пејтру Кочићу и још њој некоме*. Ово су потресне приче пуне јаука и горчине, бола и жала над страдањем српског народа, али и, посебно у насловној причи, експлицитне критике свести савременог човека и његовог олаког заборављања злодела која овај народ све упорније и све чешће сустижу у његовом историјском трајању.

Ђорђе ДЕСПИЋ

КАД ЕНЦИКЛОПЕДИЈЕ ЗАЋУТЕ, КАД ИСТОРИЈА ЗАЋУТИ, А РОМАН ПРОГОВОРИ

Јелица Зупанц, *Bist du Драгишца Васић?*, Службени гласник, Београд 2015

Жанровско одређивање књиге *Bist du Драгишца Васић?* као *романсирани биографије* вероватно би самој књизи више шкодило него што би било информативно: читалац навикнут на савремени феномен рециклаже уметничких дела и познатих (или мање познатих) прича такво одређење схватио би као још један покушај да се на нов начин представи познати сиже. Драгиша Васић није остао скрајнути писац (као што је једно време био), али је уочљиво да су остала многа места празнине у његовом бурном животопису. Где је убијен? Шта је био по опредељењу? Ко је приватно био Драгиша Васић? „Направила сам списак ваших етикета: националиста, издајник народа, патриота, комуниста, антикомуниста, масон, квислинг, десничар, левичар, републиканац, монархиста, четник, енкаведовац, српски Хемингвеј, министар културе у Недићевој колаборационистичкој влади са окупаторском Немачком, човек с немачке потернице, ратник, декласирани резервни капетан, Дражин идеолог, патријархалац, паланчанин, руски обавештајац, совјетски обавештајац, енглески обавештајац – припремао 27. март за Британце, пацифиста, чувар радио-станице Мустафе Голубића који је пред рат дошао из СССР-а да убије Тита, писац сентименталног српског реализма, социјални писац, писац романтизма, експресиониста, женомрзац, и тако даље” (стр. 100), каже нам у роману Драгишина рођака, „наратор”. Дат у форми писама која ликови непрекидно једни другима пишу, овај роман превазилази типску романсирани биографију и преображава се у епистоларну породичну (и)историју, успостављајући тако „демократију мртвих”, као што у стоји у мотоу, а чији је аутор Г. К. Честертон.

Средишњу линију романа чини познанство нараторке и Татјане Васић Јанићијевић, кћерке Драгише Васић, и потрага за фотографијом тројице дечака за које се претпоставља да су Драгиша и двојица његове браће из породице Зисић. *Микеланђеловска* тајна обавија ту фотографију:

ко су били дечаци са слике? Одговор на то питање призива бројне припаднике породице Зисић-Васић, који у сижерној структури романа имају скоро једнак удео као и два главна женска јунака. Сва адресирана на Драгишу Васића, писма шаљу и Драгутин Зисић, Мика (Михаило С. Петровић), Малиша, један „изненадни рођак”, па чак и сам Драгиша Васић (у том случају адресирано на „драгог рођака”), припадници чак четири генерације – и на тај начин успостављају Честертонову *демократију мртвих* (са живима). Међутим, не само на тај начин успоставља се дијалог времена: кроз цео роман местимично се појављују Драгиша Васић и Мирослав Крлежа и у виду драмског дијалога полемишу о питањима храбрости, правде, ангажовања, времена, књижевности, слободе говора и штампе и, наравно, о историји.

Судбина Драгише Васића подводи се под судбину Бруна Шульца, пољског писца јеврејског порекла, којег су убили гестаповци при повратку кући 1942. године. Наслов романа сведочи о тој директној вези: *Bist du Bruno Schultz?* и два смртоносна метка; *Bist du Драгиша Васић?* и метак смрти и изгнанства. Међутим, изузев те једне, нема других референци на Бруна Шульца. Напротив, у овом роману јавиће се као алузије или непосредни цитати делови из других књижевних остварења, првенствено српске књижевности. Како и Драгиша Васић шаље писма, могуће је приметити да су то текстови из његове прозе и да су речи његових јунака у овом случају речи самог Драгише Васића; таква подударана учињена су само у оним случајевима када се заиста може говорити о аутобиографским пасажима у Васићевој уметничкој прози (о идеји давања живота за отаџбину у „Реконвалесцентима”, о кћерци као новој нади за живот у „Црвеним маглама”, о покојној сестри у „Витлу”, „Ресимић добовар”, који је добио највише простора од свих прича итд). У роману *Bist du Драгиша Васић?* наћи ћемо и друге Васићеве приче и текстове („Исповест једног сметењака”, „Напаст”, „Два месеца у југословенском Сибиру”), али и позивања на *Ембахаде* и роман-мемоар *Код Хиџерборера* Милоша Црњанског, *Дневник Мирослава Крлеже*, *Модерна времена у прози Драгише Васића* Мила Ломпара, *Писмо из 1920* Ива Андрића...

Роман *Bist du Драгиша Васић?* поставља питања која историја не поставља и покушава да на њих одговори. Налазећи своја упоришта у животу и делу Драгише Васића, аутор покушава да нам приближи лик овог академика, његове мотиве, светоназоре, приватни живот. Васић се укључује у савремени тренутак и преко писама која му шаље Малиша, нараторкин син. Он се Васићу обраћа са делимичном временском дистанцом, најпре као правнику са питањима шта да ради када га је једном приликом полицајац зауставио, шта када је спасао повређену мачку, како да настави са стажирањем у болници где сви закидају и поткрадају; потом му се обраћа и као рођаку: да ли да прихвати посао у Норвешкој, како да остане у Србији а себи обезбеди за живот. Малишина драма, иако

можда споредна спрам велике историјске приче Драгише Васића, истовремено је и тихи вапај младића суоченог са нашим невољама. Не без разлога, последње писмо је Малишино Драгиши Васићу у коме каже да је Осло „леп и сунчан град”, где се штеде енергија и речи.

Имајући све ово у виду, као и много штошта тек напоменуто (рецимо, Микина писма о стању у југословенској влади у емиграцији и њена неефикасна штампа, или белешке Драгутина Зисића, Васићевог ујака, о ратним и послератним временима), добија се утисак да је књига *Bist du Драгишца Васић?* не само романсирана биографија него и модеран роман, у којем се документ и фикција сусрећу у покушају благог и нежног осветљавања не само истакнутог појединца – Драгише Васића – него читавог културно-историјског и приватно-породичног феномена које тај истакнути појединац са собом везује. Другим речима, ова књига није могла бити другачије написана, ако хоће да задовољи подједнако и читаоца разоноде и читаоца књижевне културе.

Виктор ШКОРИЋ

МАРЛИНОВО НЕМ(УШТ)О ЧИТАЊЕ

Драган Бошковић, *Заблуде читања*, Службени гласник, Београд 2015

*Нишња се не добија бадава. И цвеће се расцветљава,
и ишнице долећу на време, итек после многих сањи припреме.*

*Свети као да се буну проишв првих покушаја
да се најрави план постојања, што јеси да се он појми.*

*Превазилазећи прошлости, увиђајући разлику
између намера и остварења, ми идемо најред.*

(Виктор Шкловски, *Енерџија заблуде*,
прев. Жанета Ђукић, Просвета, Београд 1985, 34)

Пристајући на сате припреме и на енергију покушаја, Драган Бошковић определио се за пролазак кроз *заблуде*. Након *Заблуда модернизма* (2010), уследила је књига *Заблуде читања* (2015). Ако је Црњански лутао витак са сребрним луком, Бошковић лута енергијом *заблуда*, које можда нису сребрне, али су од драгоценог материјала. Ако се ове две књиге упореде, може се рећи да се не запажа само континуитет научног рада већ и једна палимпсестност чланака, на основу чега је могућно запазити да су ауторове одређене тематске и мисаоне преокупације продубљене, додатно преиспитане, али и критички подривене. Нелагодно је прихватити